

Könyvtárak és könyvtárosok Dániában

Egyesületek. (A Dán Könyvtárosok Egyesületének elnöke – *Elsebeth Tank* – írása alapján.)

Vannak országok, ahol jól szervezett könyvtáregyesületek működnek, és vannak rosszul működők vagy egyáltalán nem létezők. A parlamenten kívüli könyvtárpolitika az egyes országok hagyománya, történelme és könyvtárhálózatának fejlettsége következtében más és más. Ugyanakkor fontos lehet a tapasztalatcsere, a kölcsönös ötletadás, amely hozzájárulhat a munka színvonalának emeléséhez, a könyvtárak minőségének javulásához. A *know how* cseréjét szolgálja Elsebeth Tank írása, amely a dán közkönyvtárak és egyesületek szerepét történetiségében ábrázolja.

A dán történet

A dán közkönyvtárak fejlődésének központi gondolata a széles tömegek tanulásra buzdításában rejlik. Ezen örökség alapítójának egyike *N. F. S. Grundtvig* dán pap és költő, aki 1783–1872-ig élt. Grundtvig eszméi akkor, a 19. sz. első kétharmadában, vitatottak voltak. Úgy gondolta, hogy az ember szellemi lénynek születik, de az egyes emberek nincsenek ennek a ténynek feltétlen tudatában, ezért az élet hosszú iskolájában kell azt tudatosítani. Grundtvig a régimódi oktatás ellen fordult, s az általánosan uralkodó – latin-os-németes – hivatalos irányzatot „északivá” tette. Az északi mi-

tológiatörténet és irodalom együttesen szolgálta a fiatalok emberi öntudatra ébresztését. Grundtvig sok követőre talált, s elmélete a *school for life* (iskola az életért), amely a beszélt nyelven alapult, vezetett el a jellegzetes dán *népfőiskolák* alapításához. Ezekben a felnőttekhez szóló iskolákban az olvasásra és a beszélgetésre alapozva oktattak, s az új szakirodalom, amelyet követtek, az egyszerű emberek életének és problémáinak realista megközelítésén alapult. Ez az új irodalom ébresztette fel a könyvek és az olvasás iránti érdeklődést a társadalom eddig érintetlen rétegében. Különösen a vidéki emberek (parasztok) körében terjedt az olvasás. A polgárok – nagyrészt Grundtvig eszméit követő tanárok irányításával – helyi könyvgyűjteményeket alapítottak.

A szervezett olvasás követelménye – lehetősége és később a nyilvános könyvtárak intézményesítése – *egyenesen az emberek igényeiből jött létre*. Ez a tény határozza meg a dán nyilvános könyvtárak fejlődését. A könyvtárszervezet koncepció független a politikai kormányzattól és nem hivatalos. A helyi könyvgyűjteményeket létrehozó emberek alapították meg a Dán Könyvtári Szövetséget (Danisch Library Association, a továbbiakban DLA).

Egyesületek Dániában – általában

A társadalmat különböző szövetségek hálózák be és aktív részt vállalnak a társadalom fejlődésében, a közvélemény formálásában. A politikai és vallásos egyesületek speciális politikai és vallási célokat és attitűdöket formálnak meg. Ugyanakkor ismert Dániában számos politikailag semleges szervezet, amely bizonyos célokért közös platformot alkot (pl. zenei, gyermekjóléti, modellépítő egyesületek, állatvédő szervezetek stb.). Napjainkban a legnagyobb szervezetek a világbéke megóvására jöttek létre vagy a közös piac, az atomhatalom ellen, illetve környezetvédő és nőfelszabadító szervezetek. Dániában gyakori és elfogadott egyszerre több szervezet tagja lenni. Egy 1987-es felmérés a dánok szabadidő-elfoglaltságáról azt mutatta, hogy minden 16 év fölötti dán évi 78 órát tölt szervezeti tevékenységgel.

A Dán Könyvtári Szövetség (DLA)

A DLA-t a helyi könyvgyűjtemények 48 képviselője alapította 1905-ben, s a „pionírok” valamennyien tanárok voltak, egy orvos és egy könyvkiadó kivételével.

A Szövetség első feladatai voltak pl.: adassék kedvezmény a nagy tételben vásárolt könyvekre; a mozgalom céljait elősegítő „reklámlapocskák” kiadása, amelynek szövege: „A nyilvános könyvgyűjtemények vezethetnek felemelkedéshez népünk számára az oktatásban és fejlődésben”; a helyi és a központi kormányzat tegyen alapítványokat; új gyűjtemények és „utazó” könyvtárak létrehozása.

A néhány alapító tag és a szervezet elnöke 20 év alatt országossá fejlesztette az egyesületet: új működő nyilvános könyvtárakat szervezett, és könyvtárosok és könyvrajongók támogatták. H. O. Lange – az egyik dán könyvtáralapító – így fejezte ki ennek az időszaknak a szellemét: „Ezekben az országokban a nyilvános könyvtár együttműködik az iskolákkal, részt vállalva az oktatásnak abban a nagy feladatában, hogy okos és jó állampolgárokat neveljen, akiket a társadalom felemelkedése és

boldogulása nyugszik. Fiatalférfiak és nők ezrei válnak a társadalom minden szintjéről a nyilvános könyvtár eszmei értékének misszionáriusává és agitatorává. Ez a *library spirit* (könyvtár szelleme), amely abból a belső meggyőződésből fakad, hogy a demokrácia a folyamatos kulturális, erkölcsi fejlődésen, a társadalom tudásszintjén és az emberek nemzeti öntudatán nyugszik”.

A kezdet kezdetén a könyvtáregyesület a kormánytól független szövetség volt. Teljesen független a kormánytól és a helyi hatóságoktól, politikától. A Szervezet aktív volt és befolyásolta, illetve érdekei érvényesítéséért nyomást gyakorolt a kormányra. 1909-ben a DLA előterjesztette, hogy az oktatási minisztériumnak könyvtári bizottságot kell alakítania annak érdekében, hogy meghatározza és biztosítsa a kormány támogatását az államilag létrehozott nyilvános könyvtárak fejlesztésében. 1918-ban a szervezet azzal a kéréssel fordult a minisztériumhoz, hogy alakítson egy testületet, amely előkészít egy könyvtári törvényt. A testület 1919-ben megalakult és a könyvtár-szövetség lobbyja három helyet nyert a parlamentben.

Az ország első könyvtári törvénye 1920-ban valósult meg, azzal a joggal, hogy könyvtári bizottságot és iskolát alapíthasson a könyvtárosoknak. A következő években jelentőssé vált a szakmabeliek, a politikusok és a könyvtárrajongók közötti együttműködés. A DLA kivívta, hogy minden könyvtár alapvetően nyilvános, és kormányfelügyelet alatt áll. Vagyis nem a helyi hatóságok döntötték el, legyen-e könyvtárunk vagy sem, és milyen könyveket rendeljenek. Akkoriban a nyilvános könyvtárak célja a nevelés és a felvilágosítás volt, és a DLA meghatározó szerepet játszott a nyilvános könyvtárak demokratikus és viszonylag gyors fejlődésében. A DLA tudatában volt annak a helyzetnek, amely az állam és a szervezet közötti kapcsolatból következett. A kölcsönös egymásrahatások, követelések ellenére a kormány könyvtári hatósága és a DLA közötti együttműködés majdnem szimbiózissá vált.

Új idők – új szokások

A dán közkönyvtárak lassú fejlődése 1964-ig tartott, mikor is megvalósult az évszázad *könyvtári törvénye*. A törvény kimondja, hogy a helyi önkormányzatok (egyedül vagy a többiekkel) kötelesek felnőtt- és gyermekkönyvtárat fenntartani és működtetni. A több mint 5000 ember által lakott területeken szakképzett, teljes munkaidős könyvtárost kötelesek alkalmazni.

A könyvtárak kínálata kiterjed a könyvektől, lemezeiktől, magnószalagoktól, diáktól a műalkotásokig és poszterekig, amelyek ingyenesen hozzáférhetőek a használók számára.

A törvény kötelezi a könyvtárakat, hogy decentralizálják tevékenységüket; szaktevékenységükkel szélesebb alapokra helyezték hozzáférhetőségüket. E törvény végrehajtása a könyvtárak felszereltségének magas szintjét követeli.

A dán kormány különböző felmérésein alapul a könyvtárak látogatottságát kifejező alábbi táblázat:

Év	Felnőttek	Gyerekek
1961.	20%	
1976.	48%	76% 7–11 éves, 84% 12–15 éves
1987.	64%	

(minimum egyszer egy évben)

A 60-as évekig a DLA megtartotta az érdeklődők, a helyi önkormányzatok és a szakemberek lelkesedését, céljuk a szervezet fejlesztése és népszerűsítése volt. A DLA gyorsan vált nagygyá és erőssé, kapcsolatokat teremtett helyi politikusok, intézmények, könyvtári személyzet és egyéb hivatalos szervek között. E különböző csoportok tagjai megteremtették saját belső világukat a szervezeten belül és a 60-as évek végére, a 70-es évek elejére ezek a belső magok tetemesen növekedtek és szembekerültek a szervezettel.

A könyvtárosok csoportja is gyorsan nőtt. A fiatal, meghatározó személyek szükségét érezték a lázadásnak. A DLA, élén egy teljhatalmú elnökkel, annak a hatóságának a szimbólumává vált, amely ellen a könyvtárosoknak lázadniuk kellett. A könyvtárosok nem kívántak ugyanannak a szervezetnek a tagjai lenni, amelynek munkaadói – a helyi politikusok. 1968-ban együttesen lemondtak és megalakították a *Könyvtárosok Szövetségét*. Később csatlakoztak a kutató könyvtárosok, s végül valamennyi könyvtárost egyesítette a *Könyvtárosok Egyesülete*. (The Librarians Union = LU). Így a könyvtárosok létrehozták saját, független szakszervezetüket.

A Könyvtárosok Egyesülete (LU)

Nem egyedül az LU-nak van kettős célja – szervezet és szakmai szövetség is egyben –, hanem ez a dán egyesületek tipikus konstrukciója. Dániában a szakszervezetek különleges szerepet játszanak. Minden szakmának megvan a saját szakszervezete. A szakszervezetek egyrészt átlagos szakszervezetként viselkednek: tárgyalnak fizetésekről, alkalmazottakról, munkakörülményekről, másrészt viszont szakmai szervezetek is: részt vesznek a fejlesztésben, belső továbbképzésben és oktatásban, harcolnak a munkanélküliség ellen (s legfrissebb adatok szerint: a 4485 könyvtáros tag 14,7%-a munkanélküli).

Jelenleg Dániában közel 200 különféle politikailag és gazdaságilag független szakszervezet van. Működésük csak a tagok által meghatározott. Politikailag gyakorlatilag pártatlanok, tagjaik azonban besorolhatók a konzervatívok, a szociáldemokraták és szocialisták közé.

A szakszervezetek között a szakmai különbség nőttön nő. Részt vesznek a politikacsinálásban, tudomásul vétetik magukat mint politikai vetélytársak, ugyanakkor szakmai eredményeik is elismertek.

Az LU fontosságát jelzi a könyvtárosok társadalmi megbecsülése, viszont a *fizetések szintjének fenntartása és szakmai becsülete összefüggésben áll*. (Kizárólag minőségi munka dotálható!) Az LU hangsúlyozza, hogy a *könyvtárügy fejlődése a fizetés-politikán keresztül biztosítható*. Sokat dolgoznak a *könyvtárosok képzésén* is: közreműködnek az egyetemi szint megszerzésében, támogatják a Dán Könyvtáros Iskolát, hogy indítson szakmai gyakorlatot az egyetemekkel együttműködve. (A képzés jelenlegi formája: 4 év főiskola, ami népkönyvtárosi végzettséget ad + 2 év utóképzés szükséges az egyetemi végzettséghez. A változás: 3 évre kívánják levinni az alapképzést, hiszen sok helyen ez a végzettség is elegendő, viszont azon vitatkoznak, hogy 4 vagy 5 éves legyen-e a képzés. Az LU álláspontja a minél hosszabb ideig tartó képzés.) Ez év őszén fő feladatának tekintette az LU, hogy a könyvtárosokat azonos szintre hozza más egyetemeken végzettekkel, pl.: az ügyvédekkel, az orvosokkal, mérnökökkel. Az alapképzetséggű könyvtárosok – 4 év a könyvtáros iskolán – fizetése

valamivel alacsonyabb, mint az előbb említett egyetemi végzettségű csoporté. Másrészt viszont lényegesen magasabb, mint más szakmákban, hasonló végzettségi szinttel.

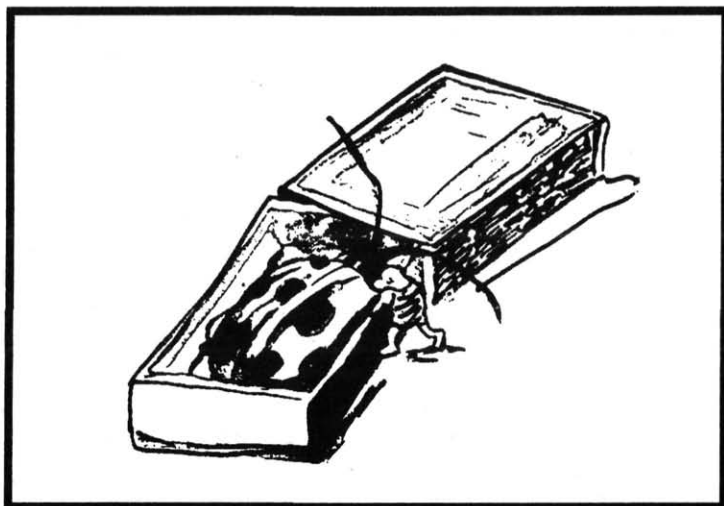
Az *LU* figyelme kiterjed a könyvtárosok *alkalmazásának* egyéb területére is. Terveket dolgoztak ki, hogyan lehet könyvtárosi végzettséggel rendelkező értelmiségieket alkalmazni a magánvállalkozásokban. (A könyvtáros sok mindenhez ért: jó rendszerszervező, ért az információ továbbításához, tehát hatékonyan tud dolgozni magánvállalatoknál.)

Az üzleti vállalkozók számára (könyvtáros) munkaerőt ajánlanak fel, a jövőben a nemzetközi munkaerőpiacon is. A relatíve magas és aggasztó munkanélküliség az oka, hogy a könyvtárosok képzését preferálják (a képzett munkanélküli inkább talál munkát, mint a képzetlen!) és a munkaerőpiacot ezzel befolyásolják. Az *LU* gondoskodik a folyamatos *képzésről*: csinálnak belső továbbképzéseket, konferenciákat, műhelymunkát, támogatják a könyvtáros szakma minden területét. Vallják, hogy a *könyvtárak sikere a könyvtárosok tehetségén és hozzáértésén múlik*, különösen a recesszió éveiben. Az *LU* támogatja a különböző *gazdasági kísérleteket*, a könyvtárhasználók befolyásolását könyvtári rendezvényekkel, a vasárnapi nyitva tartást, a könyvtárak újjászervezését – mindig szem előtt tartva az új médiákat és igyekszik reflektorfénybe állítani a könyvtárakat.

Az *LU* kicsi a többi dán szakszervezethez képest, de úgy érzik, óriási erőforrásokkal bírnak. Az *LU* 25 embert alkalmaz vezetőségként központi irodájában, Koppenhágában, egy új hófehér, kör alakú és gyönyörű épületben.

A nemzeti „könyvtár-ernyő”

A *DLA* és az *LU* együttműködése pozitív. Természetesen az 1968-as szakítást követően a viszony feszült volt. Időbe telt míg túljutottak ezen a drámai eseményen, és

megtanulták becsülni egymást, elismerni a másik feladatkörét. 10–15 évbe került begyógyítani a sebet, s eljutni a jelenleg érvényes gyümölcsöző együttműködéshez.

Ma is vannak átfedések, amikor ugyanazokon a szervezeteken keresztül akarják befolyásolni a kormányt a fejlesztések érdekében, így a verseny szoros. De ez nem rossz – versenyszellemet és újulást hoz. A tapasztalat pedig azt mutatja, hogy az egyik kiegészíti a másikat.

A *DLA* értéke, hogy népszerű, s ez adja a szervezet védjegyét. A *DLA*-nak feladata, hogy lobbyzzon a politikusoknál, hogy vállaljanak anyagilag nagyobb terhet magukra a könyvtárügyben, s ezáltal biztosítsák a helyi kulturális környezetet.

Dánia éppúgy mint más ország, szenved a alapítványok hiányától. A könyvtárak súlyos költségvetési leépítést szenvedtek el az utóbbi években. Ennek mértéke néha komolyan veszélyezteti a könyvtárak céljait és kötelezettségeit. 3–4 évvel ezelőtt valamennyi dán könyvtárszervezet egyetértett abban, hogy egy *védő-testületet* („könyvtár-ernyőt”) kell alakítani, amelynek funkciója szigorúbban hangot adni érdekeiknek a hivatalos szerveknél. A nemzetközi információcsere növekvő fontossága miatt szeretnék ezt a testületet a dán könyvtárosok nemzetközi képviselőjével felruházni, amikor nemzetközi ügyekben dán jelenlét szükséges.

A „könyvtár-ernyő” a *DLA* és az *LU*-n kívül magában foglalja:

- a Nyilvános Könyvtárak Igazgatóinak szervezetét,
- a Dán Kutatókönyvtár Egyesületet,
- a Kereskedelmi és Irodai Dolgozók könyvtár-szekcióját.

Minden kormánytól nem függő szervezet erősítheti a könyvtárosok közös célját.

Összefoglalva: a szervezeteknek megvan a maguk érdeke és célja, feladataikon elkülönülten dolgoznak; tisztelik egymást, ugyanakkor a közös nagy ügy érdekében együttesen lépnek fel, s ez minőségileg több a kezdeti szervezeti formációknál.

Összeállította: Gellér Ferencné